

Facit och kommentarer till

Upptäck Samhälle

grundboken

TILL DIG SOM ANVÄNDER DET HÄR MATERIALET

Svaren till frågorna i grundboken kan formuleras lite olika. Därför ska ni betrakta följande facit som förslag till svar.

Vi rekommenderar att ni diskuterar möjliga svar tillsammans, i synnerhet på Samhällsfrågan. Men även gärna svaren på frågorna under Sammanfatta!

För att göra Sammanfattningarna än mer kompletta kan ni alltid formulera egna frågor, liksom svar, till varje kapitel.

Kapitel 1

Upptäck samhälle

Exempel på svar under rubriken *Sammanfatta!* på sidan 13

1. Ett samhälle kan vara en stad med hus, gator, broar, cykelvägar, järnvägar, flygplats, vattentorn, elledningar ... men även företag, banker, skolor, sjukhus, busstrafik och polis. Samhället består också av sådant som inte alltid syns, t.ex. regler och lagar.

2. Fördelarna med att leva i ett samhälle är att vi kan samarbeta och hjälpa varandra. Lagar, poliser och vårt försvar kan skydda samhällets invånare. I vårt samhälle har vi olika rättigheter, som rätten att få tala om vad vi tycker.

Nackdelarna är att vi måste följa det som ledarna i samhället har beslutat. Även om man inte om att betala skatt så måste man. Kanske vill man inte få betyg i åk 6, men även det är en lag som alla i samhället måste följa.

3. Exempel på stora förändringar i samhället de senaste 200 åren är: Bättre sjukvård, längre skolgång och tekniska uppfinningar som har lett till högre levnadsstandard.

Den teknisk utveckling har gjort det lättare för oss att kommunicera: telefon,

tv, radio, datorer, internet. Bilar, tåg, flygplan gör att vi idag kan resa långt och snabbt.

Vardagsmaskiner; diskmaskiner, tvättmaskiner och t.ex. dammsugaren har tagit över slitsamt och tidskrävande arbete som människorna tidigare utförde för hand.

Sverige i dag är en demokrati och alla har rösträtt, könsrollerna har förändrats och jämställdheten mellan könen är bättre än förr. Straffen inte lika hårda. För 200 år sedan hade Sverige fortfarande dödsstraff.

Vi producerar betydligt mer avfall (t.ex. plastförpackningar) och använder fler och mer naturresurser, som t.ex. olja, idag. Det här bidrar till att skapa fler miljöproblem.

4. "Det behövs lagar i ett samhälle, bland annat för att avgöra vilka i ett samhälle som ska ha makt att bestämma över olika saker."

Det svenska samhället har förändrats mycket de senaste hundra åren. Tidigare hade kungen stor makt, men i dag har kungen enligt lagen (grundlagen) ingen makt alls."

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan* s. 13.

Denna uppgift kan kombineras med fråga 3 under rubriken *Sammanfatta*. Utgå gärna från tabellen när du svarar på fråga 3.

Uppgiften utvecklar elevernas analysförmåga genom att göra jämförelser mellan då och nu. Även begreppsförmågan utvecklas genom att eleverna ska visa att de kan använda relevanta begrepp på ett korrekt sätt. Den kommunikativa förmågan utvecklas genom de resonemang som samhällsfrågan bör generera. Även förmågan att tolka information (procedurförmågan) utvecklas genom tolkning av cirkeldiagrammet.

Om tillfälle ges kan eleverna skapa ytterligare en kolumn i tabellen till vänster om Sverige idag som får rubriken Sverige om 200 år.

Elever som föredrar kan i stället lösa Samhällsfrågan genom att rita en bild av ett samhälle idag och motsvarande bild av ett samhälle för ungefär 200 år sedan.

Kapitel 2

Medier

Exempel på svar under rubriken *Sammanfatta!* på sidan 33

1. Medier påverkar oss genom att vi får information om:
 - vad som händer (nyheter)
 - vad vi kan köpa (reklam)
 - vad vi ska tycka (propaganda)
 - hur vi ska vara och se ut (tv-serier, filmer).

Medierna granskar hur våra makthavare sköter sitt jobb. Medierna kan också påverka att samhället förändras. Om någon blir diskriminerad eller felbehandlad på något sätt och nyheterna berättar om detta kan det t.ex. göra så att lagar i samhället förändras.

2. I en diktatur är medierna hårt kontrollerade. Det finns ofta en statlig censur av tidningar, tv-program, filmer, sociala medier och internetsidor. Censur innebär att staten går in och ändrar eller tar bort sådant som kritiserar makthavarna i landet.

3. Du bör ta reda på:

Vem som står bakom informationen. (Är det en privatperson, ett företag, en statlig organisation?)

Hur gammal informationen är. (T.ex. när uppdaterades en webbsida senast.)

Vad syftet med informationen är. (Har avsändaren har några motiv för att inte berätta allt? Kan det se ut som information trots att syftet är att påverka dina åsikter i en sakfråga?)

För att kunna ta reda på det här behöver du nästan alltid jämföra olika källor.

4. "I en demokrati är det viktigt att alla har möjlighet att säga vad de tycker, det kallas för åsiktsfrihet. Rätten att få skriva vad man tycker i t.ex. en tidning kallas för tryckfrihet."

"I en diktatur lär inte skolan eleverna att vara källkritiska till källor i olika medier.."

"Tv-program som driver med makthavare är tillåtna i en demokrati men inte i en diktatur."

"Syftet med reklam (t.ex. annonser och reklamfilmer) är att ett företag vill sälja en vara eller en tjänst."

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan* s. 33

Denna uppgift utvecklar elevernas analysförmåga genom att de resonerar om för- och nackdelar med att använda bilder i sociala medier.

Eleverna kan som fördelar ange att mobiler kan användas för att avslöja missförhållanden i ett land. Bilder/filmer kan också fungera för att visa något som händer just nu; en olycka, ett brott, en brand, något som senare kan användas för att styrka en berättelse från ett vittne till det som hänt. Här har säkert elevgruppen många fler förslag på hur de använder mobilen för att ta bilder på t.ex. skoluppgifter, schematider och annat för att komma ihåg.

Nackdelar kan vara att bilderna kan uppfattas som kränkande eller vara ett hot mot den personliga integriteten. En viktig regel är att aldrig publicera en bild av en person på nätet utan tillåtelse. (På de flesta skolor finns regler för fotografering och publicering av elever. Ta tillfället i akt och diskutera varför det dessa regler finns.)

Enligt "De pressetiska reglerna" ska medierna inte visa bilder på en person som bara är misstänkt för ett grovt brott, eftersom personen kan vara oskyldig och frias av en domstol senare.

Kapitel 3

Individer och grupper

Exempel på svar under rubriken
Sammanfatta! på sidan 47

1. Förr gick barnen bara sex år i skolan, kristendomskunskap var ett av skolans viktigaste ämnen och äga var tillåtet i uppfostringssyfte. Dessutom var det ovanligt att läraren lyssnade på vad barnen tyckte och tänkte. Läraren bestämde det mesta.

I dag går vi nio år i grundskolan där alla ämnen är lika viktiga. Det är förbjudet att slå elever och eleverna har rätt att få tycka till i frågor som berör skolarbetet. Skolan är mer demokratisk idag.

2. Elever kan vända sig till BRIS, BO, Rädda barnen, Jourhavande kompis, Friends, men även vuxna i skolan ska hjälpa till om problem uppstår; lärare, skolsköterskan, skolans kurator eller psykolog.

3. Nätmobbningen är svårare att bemöta och hantera eftersom mobbaren kan vara anonym. Det kan också vara svårare för vuxna att upptäcka nätmobbning. (Se vidare sidan 46 i grundboken.)

4. "När man diskriminerar en individ i en grupp behandlar man denna person annorlunda än gruppen, på grund av t.ex. hudfärg, kön eller nationalitet."

"Alla barn mellan 7-15 år måste gå i skolan, vi har en lag om skolplikt i Sverige."

"Vid en skilsmässa har fortfarande de allra flesta föräldrar gemensam vårdnad av sina barn. Det innebär att båda föräldrarna är ansvarig för barnet även om de inte lever tillsammans."

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan s. 47*

Här ska eleverna göra en analys av en samhällsfråga. Denna uppgift är en tillämpning av analysmodellen som presenterades på sidan 9 i kapitlet *Upptäck Samhälle*.

1. En möjlig definition av nätmobbning är när kränkande ord och bilder om en person publiceras på något forum på nätet.
2. Orsaker: avundsjuka, rädsla, den mobbade uppfattas som annorlunda, mobbaren har egna problem, otrygg klass, grupstryck för att följa ledaren ...
3. Konsekvenser: den mobbade blir tystlåten, osäker, känner rädsla och utanförskap i klassen, mobbaren får en känsla av att ha makt över andra. Samhället kan påverkas av högre kostnader för att ta hand om människor som mår dåligt av mobbning.
4. Lösningar: Den mobbade kan söka hjälp av någon vuxen som hon/han litar på eller ta kontakt med en organisation. Klasskompisar kan visa mod och säga ifrån till mobbaren. Vuxenledda samtal mellan de inblandade. Lagstiftning, högre straff kan vara ett sätt att markera att samhället ser särskilt allvarligt på just nätmobbning.
5. Nya konsekvenser: Lärarledda samtal och aktiviteter som gör att elever lär känna varandra bättre leder till ökad förståelse för varandras olikheter och att alla känner sig tryggare ihop. Lagstiftning skulle kunna få en direkt motsatt konsekvens, den att mobbaren vägrar ge sig till känna. Då blir det ännu svårare att komma till rätta med problemet.

Kapitel 4

Ekonomi

Exempel på svar under rubriken *Sammanfatta!* på sidan 63

1. Familjen köper varor och tjänster i samhället. Konsumtionen påverkar vad företagen tillverkar. Om ingen köper en viss vara eller använder en tjänst, kommer dessa inte att produceras. Om alla sparar så mycket som möjligt i stället för att konsumera kan det leda till att företag lägger ner sin verksamhet och arbetslösheten ökar. Samhällets kostnad för fler som behöver bidrag ökar. Familjernas samlade konsumtion påverkar också vår miljö.

2. Samhället påverkar familjernas ekonomi bland annat genom att ge olika ekonomiska stöd; barnbidrag, bostadsbidrag, sjukpenning, arbetslöshetsstöd. Samhället påverkar även familjernas ekonomi genom att alla som arbetar måste betala skatt. Dessutom betalar vi en skatt (moms) på alla varor och tjänster vi köper. Genom att sänka eller höja skatter och bidrag kan samhället påverka familjens konsumtion, vad familjen väljer att köpa.

Samhället kan bidra till att förbättra miljön, t.ex. genom att ta bort skatten för alla som köper en elbil.
3. Alla som arbetar betalar skatt efter principen: ju högre lön, desto högre skatt. Vi betalar skatt för att samhället ska ha råd att stötta människor i olika situationer, t.ex. då de förlorar sitt arbete eller blir sjuka. Skattpengar används också till att ta hand om våra äldre när de inte orkar arbeta längre, eller våra barn när de vuxna arbetar. Skulle bara de som har barn betala för vad det verkligen kostar att ha barnen nio år i skola skulle det bli väldigt dyrt och konsekvensen skulle bli att alla inte hade råd att låta sina barn gå i skolan.

4. "Ju mer vi konsumerar desto mer sopor skapas och detta kan leda till att miljön skadas."

"En familj kan få inkomster i form av lön för ett arbete på företag eller på skolor och sjukhus."

Statens ekonomi handlar om utgifter till bidrag, skola, sjukvård och vägar.

(Om du har ritat en modell kan du stämma av den med modellen på sidan 55 i grundboken.)

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan s. 63*

Samhällsfrågan försöker fånga in det faktum att politik handlar om att välja; att medborgarnas önskemål alltid är fler än möjligheterna att realisera dem. Uppgiften utvecklar bland annat den kommunikativa förmågan genom att eleverna får möjligheter att uttrycka en ståndpunkt samtidigt som de ska stödja sina åsikter med relevanta argument och motivera sin rangordning.

Uppgiften kan även genomföras gruppvis, där varje grupp kan utgöra ett lokalt politiskt parti med elever som har gjort ungefär samma rangordning. På detta kan följa en "politisk debatt" mellan partierna.

Kapitel 5

Politik

Exempel på svar under rubriken *Sammanfatta på sidan 83*

1. Ett beslut som fattas i riksdagen gäller alla som bor i Sverige. T.ex. så kan det vara att införa betyg fr.o.m. årskurs 4 eller att höja barnbidraget. Ett beslut som fattas av politikerna i en kommun gäller bara i just den kommunen. T.ex. så kan det vara att bygga en ny skola eller att satsa mer pengar på maten som serveras i skolan.

2. Ett demokratiskt beslut vilar på demokratiska principer och värden:
 - så har alla en röst (allmän och lika rösträtt)
 - grupper får bildas kring en viss uppfattning (fri opinionsbildning)
 - att alla har rätt att uttrycka sin mening (yttrandefrihet)
 - beslut som fattas bygger på majoritetsprincipen, dvs. det förslag som får flest röster vinner
 - beslutet tar också hänsyn till någon minoritets begränsade förmåga (Se grundboken sidan 72.)
3. Du skulle vara mycket försiktig med att uttrycka dig kritiskt mot de som har makten i landet om det vore en diktatur. Medier publicerar aldrig något negativt om landets ledare. Du skulle inte kunna använda internet lika fritt som du är van vid, eftersom flera webbsidor skulle vara censurerade. Även alla tidningar och böcker skulle vara censurerade. Du skulle helt enkelt känna dig mer kontrollerad och övervakad. Skulle ni ha skolval i skolan skulle ni endast kunna rösta på ett parti och kanske få välja mellan olika personer från samma parti.

4. "Om ett val ska vara demokratiskt så ska alla som vill kunna framföra sina åsikter för eller emot ett förslag."

"I en demokrati får det inte finnas några hinder för att skapa opinion för eller emot olika förslag."

"När politiker ska fatta ett beslut i riksdagen så vinner det förslag som får en majoritet av rösterna."

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan* s. 83

I denna uppgift får eleverna möjlighet att utveckla sin analysförmåga att se samband. Genom att ska beskriva hur en förändring av lagar kan påverka Monarkadien till att bli ett mer demokratiskt land samt hur detta i förlängningen kommer att påverka människornas liv redovisar de ett samband. Låt till exempel klassen skapa grupper med liknande förslag på förändringar för att sedan ha en debatt mellan de olika gruppernas förslag.

I och med att eleverna ska motivera sina tre val till förändringar av landets lagar och eventuellt även deltar i en debatt så utvecklas den kommunikativa förmågan.

Kapitel 6 Lag och rätt

Exempel på svar under rubriken *Sammanfatta!* på sidan 103

1. Ett brott leder ofta till att fler brott begås drabbar samhället och brottsoffer. Konsekvenser för individen: Brotten kan leda till att brottslingen hamnar i fängelse. När individen kommer ut från fängelset kan det vara svårare att få ett arbete och en bostad. Detta kan skapa nya problem som kan leda till nya brott och ännu ett fängelsestraff.

Konsekvenserna för brottsoffret kan vara både fysiska och psykiska skador, d.v.s. skador på kroppen och en rädsla för att träffa på förövaren igen. Skadorna kan leda till att man inte kan arbeta, vilket påverkar den egna ekonomin.

Konsekvenserna för samhället är att det kostar att bekämpa kriminalitet. Exempel på sådana kostnader: poliser som arbetar, rättegångskostnader samt kostnader för att ha människor i fängelse och kostnader för sjukvård, skadegörelse m.m.

2. Män och unga begår fler brott än kvinnor och äldre. Brottslingarna har många gånger växt upp i familjer med olika problem som t.ex. arbetslöshet, våld och alkoholism. Många brottslingar har blivit kriminella genom att de i ung ålder har kommit i kontakt med kriminella gäng. Många kriminella har haft problem redan i skolan och saknar kanske ett arbete. (Men ekonomiska brott, brott på nätet och brott i trafiken kan förstås ha helt andra orsaker.)

3. En viktig rättighet i en demokrati är rättssäkerheten. Det betyder att man alltid har rätt att få hjälp att försvara sig mot anklagelser om brott. Det betyder dessutom att rättegångarna ska vara öppna och att alla som vill ska kunna ta reda på hur domstolen har kommit fram till straffet. Alla är lika inför lagen, det ska inte spela någon roll om du är en kändis eller tiggare.

Genom FN:s beslut om de Mänskliga rättigheterna har människor i hela världen lika värde och rättigheter. Ett exempel på en mänsklig rättighet är "rätten att tas emot som flykting". FN har även skapat "Barnkonventionen" som gäller särskilt för alla barn i hela världen. En sådan rättighet är att barn har rätt att gå i skolan.

Exempel på skyldigheter: vi måste följa lagarna i landet där vi bor.

4. "Enligt lagen är man straffmyndig (ansvarig för sina handlingar) när man har fyllt 15 år och kan först då dömas för ett brott man har begått."

"Lagarna har stiftats av riksdagen, det har inte klassens ordningsregler. Bryter man mot en lag kan man dömas till straff. Det gäller inte för en regel."

"De mänskliga rättigheterna är inte detsamma som en lag. Ett land kan själv bestämma om de mänskliga rättigheterna ska föras in i ett lands lagbok eller inte."

Lärarkommentar till *Samhällsfrågan* s. 103

Samhällsfrågan utvecklar elevens analysförmåga genom att de ska ge förslag på orsaker till ungdomskriminalitet och lösningar på hur brottsligheten bland ungdomar kan minska. Exempel på detta skulle kunna vara att: försöka splittra gängen, stödja de elever som tidigt får problem i skolan, hjälpa familjer med sociala och ekonomiska problem, satsa på fler möjligheter att träffas i positiva miljöer som t.ex. ungdomsgårdar, ge stöd till olika idrottsföreningar.